

DR. K.L.J. VAN ZENDEREN
PROF. DR. R.M. MAIER
DR. W.A.W. DE GRAAF
PROF. DR. G.C.M. KNIJN

RE-INTEGRATIE VAN ALLOCHTONE VROEGTIJDIGE SCHOOLVERLATERERS: VAN DROP-OUT TOT DROP-IN

DR. K.L.J. VAN ZENDEREN
PROF. DR. R.M. MAIER
DR. W.A.W. DE GRAAF
PROF. DR. G.C.M. KNIJN

RE-INTEGRATIE VAN ALLOCHTONE VROEGTIJDIGE SCHOOLVERLATERS: VAN DROP-OUT TOT DROP-IN

2

Dr. K.L.J. van Zenderen (*contactpersoon*)

Algemeen Sociale Wetenschappen
Universiteit Utrecht

T +31 (0)30 253 40 76

E kajvanzenderen@gmail.com

Prof. Dr. R.M. Maier

Algemeen Sociale Wetenschappen
Universiteit Utrecht

T +31 (0)30 253 28 70

E R.M.Maier@uu.nl

Dr. W.A.W. de Graaf

Algemeen Sociale Wetenschappen
Universiteit Utrecht

T +31 (0)30 253 76 84

E W.A.W.degraaf@uu.nl

Prof. Dr. G.C.M. Knijn

Algemeen Sociale Wetenschappen
Universiteit Utrecht

T +31 (0)30 253 18 61

E g.c.m.knij@uu.nl

DIT ONDERZOEKSPROJECT IS ONDERDEEL VAN
HET RE-INTEGRATIE VERBETERONDERZOEK
EN IS FINANCIËEL MOGELIJK GEMAAKT DOOR:
STICHTING INSTITUUT GAK (SIG)

INHOUDSOPGAVE

	INLEIDING	5
	1 METHODEN	7
	2 THEORETISCH KADER	11
	3 RESULTATEN: ONDERWIJS EN DE OVERGANG NAAR DE ARBEIDSMARKT	11
	3.1 SCHOOL CARRIÈRES EN HET SOCIALE NETWERK	11
	3.2 ORGANISATIE MBO ONDERWIJS	11
	3.3 OVERGANG NAAR DE ARBEIDSMARKT	13
	4 RE-INTEGRATIEBELEID EN PROJECTEN VOOR UITGEVALLEN JONGEREN	14
	4.1 STARTKWALIFICATIEBELEID	14
	4.2 ACTIVERINGSBELEID EN PRAKTIJK	14
	5 GOOD AND BAD PRACTICES	18
	5.1 BAD PRACTICES	18
	5.2 GOOD PRACTICES	19
4	6 CONCLUSIE EN DISCUSSIE: OPWAARTSE OF NEERWAARTSE MOBILITEIT?	22
	LITERAATUUR REFERENTIES	24
	BIJLAGEN	26

INLEIDING

Dit onderzoek richt zich op de toenemende zorgen over de sociaaleconomische integratie van migrantenjongeren¹, dat wil zeggen op hun ongunstige onderwijs- en arbeidsmarktpositie. Centraal staat de overgang van school naar werk die gehinderd wordt door achterblijvende onderwijsprestaties - na het verlaten van de basisschool komen migranten jongeren vooral terecht op de lagere niveaus van het voorbereidend beroepsonderwijs (vmbo)- en hun oververtegenwoordiging in de cijfers van het voortijdig schoolverlaten en jeugdwerkloosheid. Ook zijn ze oververtegenwoordigd in de groep non-participanten: dit zijn jongeren die niet op school zitten, niet werken, en die moeilijk bereikbaar voor hulpverleningsinstanties zijn.

Met name schooluitval wordt gezien als een grote boosdoener voor een soepele overgang van school naar werk omdat het een duurzame arbeidsmarktpositie ernstig in de weg kan staan (Min. ocw, 2007). De vrees is dat veel migrantenjongeren die stoppen met hun opleiding, achterblijven en in gemarginaliseerde situaties zoals (jeugd) werkloosheid en criminaliteit terechtkomen. Er bestaat daarom veel (beleids)aandacht voor het terugdringen en opvangen van voortijdig schoolverlaters. Dit brengt een enorme groei van maatregelen en projecten teweeg, vaak stringent van toon en karakter. Een voorbeeld hiervan is de recentelijk ingevoerde leerwerkplicht die ongekwalificeerde jongeren tot 27 verplicht om een leer- of werkaanbod van de gemeente te accepteren voor behoud van een inkomensvoorziening. Hoewel migrantenjongeren in beleidskringen worden neergezet als aandachtsgroep worden hun problemen vooral binnen dit algemene onderwijs- en arbeidsmarktbeleid aangepakt. De aanhoudende hoge werkloosheid- en schooluitval cijfers duiden echter op onbevredigende resultaten.

De vraag en doelstelling van de onderzoek zijn tweeledig: in de eerste plaats ging het om meer inzicht te verwerven in de school-werk transitie van migrantenjongeren door te kijken naar hun schoolloopbanen en ervaringen met het (mbo) onderwijs, en naar de voorbereiding en intreding in de arbeidsmarkt (via stagelopen). Ook is hierbij specifieke aandacht besteed aan de rol van hun sociale netwerk.

Ten tweede plaats heeft er een verkenning plaatsgevonden van de (beleids)mogelijkheden voor re-integratie van allochtone drop-outs. Onderzocht is hoe ze het beste terug naar school of naar de arbeidsmarkt kunnen worden gebracht, en welke preventiemaatregelen effectief zijn: hoe kunnen jongeren die dreigen uit te vallen op school worden gehouden. Hiertoe is een evaluatief onderzoek verricht naar beleid, projecten en initiatieven aangeboden in de lokale context van de jongeren

1 De term 'migrantjongeren' refereert in het algemeen aan de kinderen van migranten, de tweede generatie, geboren in Nederland. Het kunnen echter ook kinderen van migranten zijn die zelf in het buitenland zijn geboren (eerste generatie). Verder gaat het om jongeren die in Nederland gecategoriseerd worden als niet-westers. Dit betekent dat zij of tenminste één van hun ouders afkomstig zijn uit Turkije, Afrika, Latijns-Amerika en Azië met uitzondering van Indonesië en Japan. Daarbij gaat het vooral om Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse jongeren. Deze groepen zijn ook oververtegenwoordigd in de cijfers van voortijdig schoolverlaten en jeugdwerkloosheid.

DE CENTRALE VRAAG VAN HET PROJECT LUIDT:

Aan welke voorwaarden moeten re-integratieprojecten en –praktijken voldoen om de re-integratie van migrantenjongeren zonder startkwalificatie in het onderwijs en in de arbeidsmarkt te bevorderen, rekening houdend met hun capaciteiten en levenservaring en de lokale arbeidsmarkt?

DEELVRAGEN:

Deze vraag wordt uitgewerkt in vijf subvragen:

1. welke ervaringen hebben migrantenjongeren met in- en uitsluiting op school, arbeidsmarkt en andere leefsfieren?
2. van welke netwerken maken ze deel uit en welke handelingsperspectieven en –strategieën ontwikkelen ze in de lokale context waarin ze leven?
3. welk aanbod van projecten, activiteiten etc. is er in de lokale context van de jongeren voorhanden om de overgang naar de arbeidsmarkt mogelijk te maken?
4. in welke mate spreekt dit aanbod de jongeren aan, d.w.z. sluit het aan bij hun handelingsperspectieven en –strategieën?
5. zijn gekende succes- en faalfactoren ook van toepassing op migrantenjongeren zonder startkwalificatie of behoeven deze aanpassing?

1. METHODEN

De inhoud en resultaten van het onderzoek zijn gebaseerd op een onderzoekopzet met gemixte methoden (Johnson & Onwuegbuzie, 2004).

1. Kwalitatief onderzoek bestaande uit interviews en etnografisch onderzoek op scholen in twee wijken in Utrecht waar veel migrantenjongeren wonen en bij projecten die zich bezighouden met het voorkomen van schooluitval, het opvangen van drop-outs of het begeleiden van jongeren naar werk zoals re-integratieprojecten en leerwerkplaatsen (zie bijlage 1 & 2). Er is o.a. geobserveerd in klaslokalen, een buurthuis en een leerwerkbedrijf en er zijn interviews gehouden met jongeren en met professionele sleutelfiguren zoals docenten, leidsmakers en werk coaches/klantmanagers.
2. Kwantitatief: er is een enquêteonderzoek (schriftelijk en online) gehouden onder mbo leerlingen (n=605) afkomstig van vijf verschillende scholen in Utrecht en Amsterdam bestaande uit 164 autochtonen en 441 jonge migranten. De enquête heeft betrekking op de thema's onderwijs en arbeidsmarkt en vraagt onder andere naar schoolbeleving, schooluitval, rol van het sociale netwerk, discriminatie en arbeidsoriëntatie. Aanvankelijk vormde enquêtemoeieheid een probleem om medewerking van scholen en docenten te krijgen.
3. Analyse van bestaande gegevens (literatuur en data) over de (nationale en lokale) situatie van migrantenjongeren en over voortijdig schoolverlaten en jeugdwerkloosheid.
4. Een analyse is uitgevoerd van beleidsdocumenten van initiatieven die beogen om voortijdig schoolverlaten en jeugdwerkloosheid aan te pakken.

In de eerste periode (tot juli 2008) stonden de werkzaamheden in het teken van het eu gefinancierde project TRESEGY¹. In dit Europees vergelijkend onderzoek zijn de ervaringen van de tweede generatie migrantenjongeren met economische, culturele en sociale processen van in- en uitsluiting onderzocht in negen steden in zes Europese landen. De centrale vraagstelling van dit Europees vergelijkend onderzoek is:

Welke factoren van in- en uitsluiting van tweede generatie migrantenjongeren spelen, eventueel in onderlinge samenhang, een rol in de betrokken landen (Frankrijk, Duitsland, Italië, Portugal, Spanje en Nederland) en welke lokale en nationale interventies worden opgezet en geëvalueerd.

Dit project is innovatief omdat het de integratie van migrantenjongeren internationaal vergelijkend onderzoekt vanuit de vraag hoe het nationale sociale beleid ten aanzien van immigrantenjongeren vorm krijgt op lokaal niveau. Daarbij is de samenhang onderzocht tussen de institutionele omgeving (school en re-integratieprojecten), de sociale omgeving (wijk en familieniveau) en de ervaringen van de migrantenjongeren zelf.

¹ TRESEGY staat voor 'Transnational Research of Second Generation Youth, dit is een Sixth Framework Programme Priority [7] [Citizen and Governance in a Knowledge Based Society].

In het verlengde van TRESEGY is in het Re-integratie Verbeteronderzoek (SIG/RVO) specifiek aandacht besteed aan de re-integratie van uitgevallen of werkloze jongeren terug naar school of naar de arbeidsmarkt om zo meer inzicht te krijgen in vormen van good and bad practices. Er heeft een evaluatief onderzoek plaatsgevonden naar het re-integratiebeleid van de Gemeente Utrecht dat beoogt om meer inzicht te krijgen in de wijze waarop de overgang van school naar werk van migranten drop-outs kan worden gestimuleerd. Vanuit verschillende aan elkaar gerelateerde omgevingen waarin de uitvallers en hun problemen zich bevinden, zoals de sociale of familieomgeving en de institutionele of beleidsomgeving, is gezocht naar factoren die een soepele overgang van school naar werk stimuleren (Sol, Knijn, Frings-Dresen, 2007).

2. THEORETISCH KADER

Het onderzoek maakt gebruik van de theorie van gesegmenteerde assimilatie die laat zien dat de aanpassing van migranten aan de ontvangende samenleving verschillende routes met verschillende uitkomsten kent die zijn verbonden zijn aan de bestaande sociale stratificatie of klassen (Portes & Zhou, 1993). Het klassieke idee is een route van opwaartse mobiliteit, doormiddel van een geleidelijke integratie en aanpassing van migranten aan de bestaande middenklasse. Tegenwoordig wordt echter ook gewezen op de mogelijkheid van alternatieve routes: van opwaartse mobiliteit via het eigen netwerk zonder culturele aanpassing of een tegenovergestelde, neerwaartse route, jonge migranten die in een sociale onderklasse positie terechtkomen (Gans, 1993; Zhou 1997). Deze verschillende routes van integratie zijn het gevolg van een interactie tussen institutionele of structurele factoren als de organisatie van het onderwijssysteem, herstructurering van de arbeidsmarkt (d.w.z. de-industrialisatie), het wonen in achterstandswijken, ervaringen met arbeidsmarktdiscriminatie, het integratiebeleid en eigen sociale hulpbronnen (Gans 1993; Portes, Fernandez-Kelly, & Haller, 2005).

10 In het onderzoek is de theorie van gesegmenteerde assimilatie als overkoepelend theoretisch raamwerk gebruikt om naar de school-werk transitie van jonge migranten te kijken. Vanuit de literatuur is een aantal belangrijke factoren aan te wijzen die de op- of neerwaartse mobiliteit beïnvloeden. Ten eerste speelt ondersteuning vanuit het sociale netwerk een sleutelrol in het slagen en falen in het onderwijs en bij het zoeken naar werk. Migrantenouders hebben een sterke drang om sociaal te stijgen en zijn optimistisch over hun kansen waardoor ze hun kinderen stimuleren om hun best te doen op school (Kao & Tienda, 1995; Zhou & Bankston, 2001). Zowel ouders als kinderen vergelijken de onderwijs- en carrièrekansen met de vaak achtergestelde situatie in hun land van herkomst wat maakt dat ze zich sterk op werk en scholing gaan richten als route naar economisch succes (Ogbu & Simons, 1998). Verder hebben oudere broers of zussen vaak veel verantwoordelijkheden binnen migrantengezinnen en kunnen ze als belangrijke ondersteunende rolmodellen fungeren voor hun jongere boers of zussen (Stanton-Salazar, 2001). 10

Ten tweede is de organisatie van het onderwijssysteem van belang voor de mogelijkheden op de arbeidsmarkt (Pfeffer, 2008; Shavit & Müller, 2000). Het Nederlandse onderwijssysteem kenmerkt zich door een hoge mate van stratificatie wat betekent dat jongeren al op jonge leeftijd worden geselecteerd voor onderwijsrichtingen en niveaus met bepaalde beroepsuitkomsten als gevolg. Daarnaast worden specifieke beroepsvaardigheden in plaats van algemene competenties aangeleerd. Het gevolg is tweezijdig: aan de ene kant is er een gebrek aan mobiliteit tussen de opleidingsniveaus wat de kansen om een hogere opleiding of baan te krijgen vermindert. Maar aan de andere kant vergroot de sterke koppeling van opleiding aan beroepsgroep en het leren van specifieke beroepsvaardigheden wel de kans op het vinden van werk.

Doordat de netwerken van migrantenjongeren niet overlappen met die van werkgevers kunnen zij moeilijker aan een baan komen (RWI, 2006). Ze beschikken niet over voldoende overbruggend sociaal kapitaal, d.w.z. over onvoldoende contacten met baaninformatie buiten hun eigen kring. Verder toont divers onderzoek aan dat discriminatie aan de poort een serieus obstakel is voor de intreding in de arbeidsmarkt (SCP, 2010).

Tot slot is de beleidscontext van belang, hierbij gaat het zowel om de toon van het beleidsdebat als de manier waarop het beleid wordt uitgevoerd. Van belang is allereerst het integratiebeleid: er wordt steeds meer van migranten verwacht dat zij zich volledig sociaal-cultureel aanpassen of te wel assimileren (Ghorashi, 2003, Vasta, 2007). Migranten op hun beurt verkiezen integratie met behoud van hun culturele eigenheid boven assimilatie. Er is dus sprake van botsende wensen en eisen ten aanzien van integratie met als gevolg distantie of segregatie tussen autochtonen en allochtonen. Van allochtone groepen wordt gedacht dat ze zich niet willen of kunnen aanpassen en hun (culturele) gewoonten worden geridiculiseerd of geabnormaliseerd d.w.z. als niet passend of geschikt voor het functioneren in de samenleving beschouwd (Ghorashi, 2003; Verkuyten, 2001; WRR, 2007). Hiermee samenhangend is er een tendens van individualisering van de problemen van migrantenjongeren wat inhoudt dat achterstanden worden toegeschreven aan tekorten in het individu of zijn of haar sociale omgeving en minder aan structurele problemen zoals arbeidsmarktdiscriminatie en sociaaleconomische achterstand (Holmqvist, 2007).

Verder kenmerkt het beleid ter bestrijding van voertijdig schoolverlaten en (jeugd)werkloosheid zich door een activerende aanpak: de 'inactieve' uitvallers worden actief toegeleid naar scholing of werk, waarbij het recht op een uitkering of inkomensvoorziening als stimulans fungeert (van Berkel & Borghi, 2008). Dit gaat gepaard met nieuwe vormen van beleidsaansturing en organisatie die vallen onder de noemer 'new governance'. De verantwoordelijkheid voor het uitvoeren (en ook deels vormgeven) van nationaal beleid wordt gedecentraliseerd of te wel doorgegeven aan gemeentes. Die streven doormiddel van het aangaan van lokale partnerschappen met deels private zorgaanbieders om re-integratie of zorg op maat aan te kunnen bieden (ketensamenwerking). Beleid wordt echter niet simpelweg van bovenaf ingevoerd en klakkeloos overgenomen: de theorie van street level bureaucracy (Lypsky, 1980) laat zien dat niet beleidsmakers maar de uitvoerende professionals (via hun discretionaire ruimte) bepalen hoe het beleid wordt uitgevoerd en wat voor diensten en voordelen hun cliënten krijgen.

3. RESULTATEN: ONDERWIJS EN DE OVERGANG NAAR DE ARBEIDSMARKT

3.1 SCHOOL CARRIÈRES EN HET SOCIALE NETWERK

De resultaten van het onderzoek op de scholen schetsen een positief beeld: jongeren zijn gemotiveerd om hun best te doen op school, diploma's te halen en willen graag carrière maken. Zo denkt de meerderheid (70%) een HBO opleiding of hoger af te ronden. De sociale omgeving is hierbij een belangrijk referentiepunt voor de migrantenjongeren: ze vergelijken zich met de vaak achtergestelde positie van hun ouders of de mogelijkheden in hun land van herkomst en hebben daardoor een sterke drang, om verder te komen, om sociaal te stijgen. Ouders en familieleden moedigen dit ook sterk aan. Met name migrantenmeisjes springen er uit met een positieve schoolbeleving en motivatie die deels is ingegeven door een streven naar emancipatie (zie ook Lee, 2006) en deels omdat school hun een vrije sociale ruimte biedt.

Hoge verwachtingen kunnen wel een valkuil zijn: docenten geven aan dat de onderwijs-wensen en beroepsbeelden niet altijd haalbaar zijn of berusten op geld- of status motieven wat uitval tot gevolg kan hebben. De belangrijkste reden voor schooluitval is dan ook een verkeerde studiekeuze (41%). Verder komt uit de interviews naar voren dat verwachtingen van ouders of de gemeenschap ten aanzien van zorgverplichtingen voor broertjes of zusjes of vroeg trouwen de schoolcarrières van meisjes in de weg kunnen staan.

12

Hoge verwachtingen alleen blijken echter niet afdoende: belangrijker is het daadwerkelijk ontvangen van steun bij schoolzaken uit het sociale netwerk. Frequent praten over school met ouders en broers of zussen, bijvoorbeeld over huiswerk of cijfers, blijken belangrijke voorspellers te zijn voor een positieve schoolbeleving. Veel migrantenjongeren, vooral de uitgevallen werkloze jongeren, krijgen echter vaak geen steun bij schoolkwesties. Uit het kwalitatieve onderzoek blijkt dat deze jongeren vaak belangrijke rolmodellen missen, zoals oudere broers of zussen, die ze motiveren om een opleiding af te maken of werk te zoeken. Uit het enquêteonderzoek blijkt dat veel jongeren vaak niemand hebben die ze helpt bij praktische zaken als school en financiën maar ook niemand hebben om mee te praten wanneer ze zorgen hebben. Docenten geven in interviews aan dat allochtone ouders onbekend zijn met het schoolsysteem en hun kinderen daardoor niet kunnen bijstaan. Door het ontbreken van rolmodellen in hun omgeving is het ook lastiger om een goede opleiding- of beroepskeuze te maken.

3.2 ORGANISATIE MBO ONDERWIJS

Zoals gezegd is dé reden voor schooluitval, volgens docenten en jongeren, het maken van een verkeerde studiekeuze. Jongeren worden hierbij echter niet geholpen door de organisatie van het Nederlandse onderwijsstelsel (sterk gestratificeerd en beroepsgericht) met z'n verschillende selectie- en sorteringmechanismen. Op vroege leeftijd direct na de basisschool komen migrantenjongeren veelal in de lagere leerwegen van het vmbo terecht (OECD, 2010; Onderwijsraad, 2010). Vervolgens moeten ze op verschillende

momenten binnen het vmbo en mbo kiezen voor een bepaalde beroepsrichting. De vroege selectie- en sorteringmechanismen kunnen opwaartse mobiliteit binnen het onderwijssysteem beperken en bijdragen aan de reproductie van sociaaleconomische achterstand (Brunello & Checci, 2007; Pfeffer, 2008).

Verder komt uit het etnografische onderzoek naar voren dat er problemen zijn met de invoering van het competentiegericht onderwijs dat als doel heeft om het onderwijs beter te laten aansluiten op de arbeidsmarkt. Naast het aanleren van hardskills, vaardigheden die nodig zijn om het technische aspect van een vak uit te kunnen oefenen, wordt ook verwacht dat leerlingen soft skills aanleren die vooral gericht zijn op de omgang met collega's en klanten. Hier wordt in praktijklessen mee geoefend door leerlingen bijvoorbeeld rollenspellen te laten doen. Het blijkt echter lastig om de competenties te vertalen naar toetsbare vaardigheden. Verder geven zowel leerlingen als docenten aan dat de nieuwe manier van leren niet genoeg structuur biedt, dat ze te weinig leren en de klassieke vorm van lesgeven missen.

13 Het onderzoek naar de zorgstructuur en de aanpak van voortijdig schoolverlaten binnen het MBO wijst op een tendens van individualisering van de problemen van migrantenjongeren: professionals schrijven schoolfalen voornamelijk toe aan individuele problemen als verkeerde studiekeuzes of ernstige psychosociale problematiek. De institutionele belemmeringen als de vroege selectiemomenten, een overdaad aan studiekeuzemogelijkheden of serieuze problemen met de invoering van het competentiegericht leren blijven hierbij buiten de beschouwing. Er wordt door de docenten, loopbaanbegeleiders en zorgcoördinatoren –die vaak een hulpverleners- of pedagogische achtergrond hebben- vooral met een psychologische of zorgbril naar de leerlingen gekeken.

De evaluatie van de zorg- en begeleidingsstructuur binnen de onderzochte scholen wees uit dat er sprake is van een zeer uitgebreid zorgaanbod en met veel interne en externe zorgmedewerkers (o.a. loopbaanbegeleiders, zorgcoördinatoren, gespecialiseerd deelnemersbegeleider, remedial coach en school maatschappelijk werk). Zij trachten om in een gezamenlijke structuur zorgleerlingen op te vangen en te zorgen dat ze hun opleiding afmaken. Pluspunten zijn de korte lijntjes tussen verschillende partners en (externe)instanties en de grote betrokkenheid en aandacht voor de individuele leerling.

De hulpverleners- of pedagogische achtergrond van de zorgmedewerkers is echter wel een valkuil en de aanpak lijkt enigszins te zijn doorgeslagen: het voornaamste middel is het voeren van gesprekjes en de verschillende spelers lijken hierin langs elkaar heen werken. Er is onduidelijkheid waar ieders bevoegdheid begint en ophoudt waardoor er vaak door meerdere spelers aan dezelfde leerling en zijn problemen wordt gewerkt, en niemand de eindverantwoordelijkheid voor een leerling en z'n traject heeft. Dit komt ook de door de zorgmedewerkers als hoog ervaren werkdruk niet ten goede.

Docenten hebben ook een belangrijke functie binnen de zorg- en begeleidingsstructuur: zij zijn in hun rol als loopbaanbegeleider namelijk verantwoordelijk voor het signaleren van de leerlingen met (ernstige) problemen en het tijdig doorverwijzen. Vanuit interviews met beleidmedewerkers en docenten werd echter duidelijk dat docenten, vanuit hun grote betrokkenheid met zorgleerlingen, soms (te) lang door gaan met hulpverlening bij zware problematiek zonder de interventie van (externe) professionele zorg. Ook het herkennen van (ernstige) problemen verloopt niet altijd vlekkeloos omdat de expertise van de docenten vooral ligt in het verzorgen van onderwijs.

3.3 OVERGANG NAAR DE ARBEIDSMARKT

De interviews met de jongeren en het enquêteonderzoek laten zien dat de meeste migrantenjongeren sociaal willen stijgen en dus gemotiveerd zijn om te werken en carrière willen maken. Een eigen bedrijf vormt vanwege de verwachte onafhankelijkheid en invloed voor een deel van de jongeren hierbij het ideaal.

14

Discriminatie kan echter een serieus probleem vormen voor arbeidsmarktintegratie van migrantenjongeren (zie ook scp, 2010). Uit de enquête bleek dat de helft van de migrantenjongeren zich het afgelopen jaar weleens gediscrimineerd heeft gevoeld. Jongeren voelen zich vaak gediscrimineerd op straat (42%), bij het zoeken naar werk (28%) of op het werk (27%) en op school (21%). Ook uit het etnografische onderzoek blijkt dat jongeren ervaringen hebben met discriminatie, bijvoorbeeld vanwege het dragen van een hoofddoek bij het zoeken naar een stageplaats. Ook blijkt dat scholen de leerlingen bewust weghouden bij stageplekken waar gediscrimineerd wordt. Uit de kwantitatieve analyses bleek verder dat discriminatie bijdraagt aan een negatieve schoolbeleving.

Daarnaast blijkt dat er binnen het mbo onderwijs en re-integratieprojecten een steeds grotere nadruk wordt gelegd op het trainen van zogenaamde 'soft' skills die jongeren tot een goede werknemer moeten maken. Hierbij gaat het om vaardigheden als goed communiceren, samenwerken, jezelf presenteren, gemotiveerd zijn. Over migrantenjongeren bestaat het beeld dat zij deze onvoldoende zouden beheersen waardoor hun overgang naar de arbeidsmarkt wordt bemoeilijkt. Aan de ene kant is de aandacht voor soft-skills in onderwijsprogramma's op zijn plaats en kan dit migrantenjongeren beter toerusten voor de arbeidsmarkt. Maar tegelijk zijn er ook signalen dat dit als een vorm van discriminatie kan uitwerken wanneer werkgevers het vermeende gebrek aan soft skills gebruiken als motivatie om migrantenjongeren niet aan te nemen (zie Moss & Tilly, 2001).

4. RE-INTEGRATIEBELEID EN PROJECTEN VOOR UITGEVALLEN JONGEREN

4.1 STARTKWALIFICATIEBELEID

Een belangrijk middel om onderwijsachterstand aan te pakken en de overgang naar de arbeidsmarkt soepeler te laten verlopen is het verhogen van het opleidingsniveau door middel van het startkwalificatiebeleid. De startkwalificatie is de minimale opleidingseis voor succesvolle toetreding op de arbeidsmarkt en komt neer op het behalen van MBO niveau 2. De definitie van een voortijdig schoolverlater is ook gekoppeld aan het niet hebben van de startkwalificatie.

Deze definitie is erg breed waardoor er sprake is van een overschatting van het probleem van voortijdig schoolverlaten in de zin dat een gebrek aan een startkwalificatie niet altijd tot problemen op de arbeidsmarkt hoeft te leiden. De meerderheid van de uitvallers heeft immers een betaalde baan vaak met een vast contract. Dit wordt bevestigd door docenten en werkcoaches, die aangeven dat veel ongekwalificeerde jongeren wel degelijk kansen hebben op de arbeidsmarkt. Er is echter ook sprake van onderschatting omdat jaarlijks alleen de nieuwe drop-outs worden gerapporteerd en de status van veel oude drop-outs onbekend is. Verder maakt de huidige economische crisis duidelijk dat jongeren zonder startkwalificatie extra kwetsbaar zijn.

- 15 Daarnaast is er een spanning zichtbaar tussen de Europese en nationale doelstellingen om voortijdig schoolverlaters een startkwalificatie te laten behalen en de uitvoering van dit beleid in praktijk. Docenten twifelen openlijk aan de haalbaarheid van een startkwalificatie voor iedere leerling. Een deel van leerlingen, van vooral de lagere niveaus of de oudere groep, zou beter af zijn op de arbeidsmarkt. De te hoge eisen kunnen tot frustratie en uitval van leerlingen leiden. Volgens medewerkers van re-integratieprogramma's is 'terug naar school' voor veel jongeren niet realistisch en ligt de nadruk in re-integratieprogramma's dus vooral op het voorbereiden van arbeidsparticipatie.

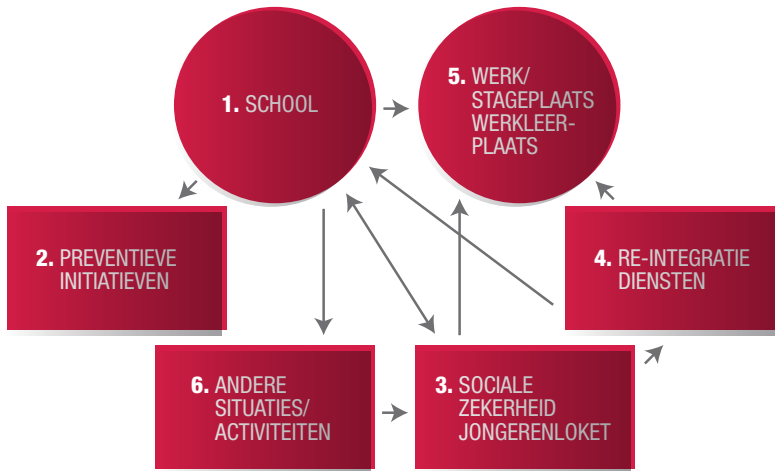
Een andere spanning is dat scholen op papier vaak een streng verzuimbeleid voeren om spijbelen en uitval te voorkomen. Scholen zijn ook (wettelijk) verplicht om absentiegevallen bij Leerplicht te melden. In praktijk willen docenten de aanwezigheidsverplichting echter niet te streng hanteren omdat ze dan juist leerlingen verliezen. Docenten houden vaak rekening met het ritme of de probleemsituatie van leerlingen en gaan dan wat soepeler om met hun afwezigheid. Andere redenen voor niet systematisch of correct melden zijn: de ingewikkelde verzuimregistratiesystemen die worden gehanteerd binnen de scholen en die elkaar snel opvolgen, en de wettelijke meldplicht en termijn voor verzuim is niet altijd goed bekend of niet makkelijk te interpreteren (een ongeoorloofde afwezigheid van 16 uren les- of praktijktijd in een periode van vier weken; dat staat ongeveer gelijk aan 3 dagen afwezigheid).

4.2 ACTIVERINGSBELEID EN PRAKTIJK

Er is sprake van decentralisatie waardoor op lokaal niveau gemeentes, scholen (roc's) en

commerciële re-integratiebureaus samen verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van het activeringsbeleid. Hierbij wordt zoveel mogelijk een sluitende aanpak nagestreefd d.w.z. dat verschillende organisaties via een gezamenlijke ketenstructuur werken om uitvallers te begeleiden (jongerenloket). Het onderstaande plaatje biedt een schematisch overzicht van het lokale veld van re-integratie en activering en van de verschillende routes die een drop-out daarbinnen kan nemen.

SCHEMA 1. OVERZICHT VAN HET LOKALE VELD EN ROUTES VAN RE-INTEGRATIE (KETENSTRUCTUUR)

16

De volgende actoren zijn binnen de Gemeente Utrecht betrokken bij de activering en re-integratie van drop-outs:

1. Scholen beschikken over voorzieningen voor jongeren die dreigen uit te vallen zoals loopbaanbegeleiding, zorg- en adviesteams en rebound klassen.
2. Er bestaan verschillende drop-out preventieprojecten, zoals buddy- en mentorprojecten en trainingsprogramma's voor ondernemerschap en empowerment, die in samenwerking met scholen worden uitgevoerd.
3. De sociale zekerheidsvoorziening voor jongeren is georganiseerd rondom het Jongeerenloket dat verantwoordelijk is voor de uitvoering van de leerwerkplicht. Deze verplicht ongekwalificeerde jongeren tot 27 verplicht om een leer- of werkaanbod van de gemeente te accepteren voor behoud van een inkomensvoorziening.
4. Commerciële re-integratiebureaus of resocialisatieprogramma's worden door de gemeente ingehuurd om uitgevallen jongeren via re-integratietrajecten actief naar scholing of werk toe te leiden.
5. Werk en stageplaatsen. Een succesvolle stageplaats is vaak een springplank naar een (vaste) baan. Ook initiatieven die werkgevers matchen met migrantenjongeren vallen in deze categorie.

6 Jongeren kunnen in andere situaties zitten waardoor ze niet op school zitten of niet (regulier) werken. In deze situaties kan het gaan om het hebben van zorgverplichtingen, zwart werk, trajecten binnen de geestelijke gezondheidszorg of het juridische circuit.

Uitvallers of werkloze jongeren kunnen binnen dit veld verschillende routes nemen: bijvoorbeeld na schooluitval direct de arbeidsmarkt betreden, of een inkomensvoorziening aanvragen bij het Jongerenloket en terug worden geleid naar scholing of werk via een re-integratietraject. Het moet duidelijk zijn dat er meer mogelijkheden zijn en dat verschillende trajecten zich kunnen herhalen wanneer jongeren opnieuw uitvallen.

17 De sluitende aanpak via de gezamenlijke ketenstructuur zou tot kostenbesparing, meer efficiëntie en individueel maatwerk moeten leiden. Samenwerken en een sluitende aanpak blijken echter lastig te realiseren: verschillende organisaties zijn verantwoordelijk voor hun eigen doelgroep en hebben hun eigen agenda's wat leidt tot communicatieproblemen en een gebrek aan transparantie tussen publieke en private partners. Nadat jongeren door de gemeente bij de re-integratiebureaus worden geplaatst is er weinig terugkoppeling over het verloop van het traject. Bovendien heeft de onverwacht grote aanloop van jongeren (o.a. door de economische crisis en het eenvoudig kunnen krijgen van een inkomens- of stagevergoeding) geleid tot hoge case loads en gebrek aan overzicht in de dienstverlening. Ook leidt de uitbesteding van re-integratiediensten aan commerciële partners niet tot individueel maatwerk maar worden gestandaardiseerde programma's gebruikt. Verder gaat de sluitende aanpak samen met een aanpak van vergaande registratie en koppeling van verschillende registratiesystemen van bijvoorbeeld Leerplicht en Sociale zaken. De registratiehonger lijkt echter getemperd te worden door het recht op privacy.

Een deel van de jongeren blijft door vrijwillige deelname aan de programma's buiten bereik (bijvoorbeeld wanneer zij zich niet melden voor een uitkering). Ook worden jongeren met veel problemen uitgesloten van deelname aan programma's door praktijken van 'creaming' waarbij alleen de potentieel succesvolle jongeren worden toegelaten (en de uitstroom cijfers hoger zijn) of worden ze 'geparkeerd' in langdurige trajecten waar ze veel psychologische begeleiding krijgen en waar nauwelijks iets aan arbeidsbemiddeling of voorbereiding gedaan wordt.

Zowel de re-integratiebedrijven als hun medewerkers hebben baat bij deze praktijken. De commerciële bedrijven kunnen door creaming hun uitstroomcijfers verhogen, de werkbare jongeren laten zich immers makkelijker plaatsen. Voor de langdurige zorgtrajecten waarin de moeilijkere jongeren worden geplaatst (parking) is meer tijd en geld beschikbaar. Voor medewerkers zijn het handige coping mechanismen om met tijdsdruk en een hoge caseload om te gaan. Ze maken gebruik van hun discretionaire werkruimte om moeilijke jongeren als 'niet willers' te bestempelen en zich op de meer

4. RE-INTEGRATIEBELEID EN PROJECTEN VOOR UITGEVALLEN JONGEREN

succesvolle jongeren te richten. De (beleids)ontwikkeling van het jongerenloket laat zien dat er steeds meer sprake is van een openlijke strategie van creaming: in een vroeg stadium (bij de intake) moeten de 'niet-willers of criminele' jongeren afgescheiden worden van de anderen of worden ze uitgesloten van deelname aan trajecten.

Ten slotte bestaat er een stigma van re-integratie, waardoor jongeren huiverig zijn om te participeren in re-integratieprojecten en ook niet willen dat bij werkgevers bekend wordt dat zij uit een dergelijk traject komen.

5. GOOD AND BAD PRACTICES

De belangrijkste resultaten worden nu vertaald naar de (beleids)praktijk. Er volgt een opsomming van good en bad practices, zodat een goed beeld verkregen kan worden over wat wel en wat niet bijdraagt aan het voorkomen van voortijdig schoolverlaten en aan de re-integratie van allochtone voortijdig schoolverlaters terug naar scholing of werk.

5.1 BAD PRACTICES

- Het discours rond schooluitval is te negatief: bestaande cijfers laten zien dat de meeste drop-outs het wel degelijk redden op de arbeidsmarkt. Ze zouden dus ook niet als drop-out of probleemgeval beschouwd moeten worden. Belangrijk is te erkennen dat de doelgroep erg gedifferentieerd is. Deze varieert van jongeren die twifelen over hun opleiding- of beroepskeuze tot jongeren met een grote afstand tot de arbeidsmarkt met vaak meerdere ernstige problemen als verslaving, schulden, slachtoffers van loverboys.
- Het competentiegericht onderwijs wordt door zowel docenten als studenten als negatief ervaren: het is te ongestructureerd en doet een te groot beroep op de zelfstandigheid van leerlingen. Beide verlangen (terug) naar een meer klassikale vorm van lesgeven. Hierbij worstelen docenten met de invulling van hun rol als coach: individueel vraaggestuurd onderwijs of juist klassikaal dingen uitleggen, een begeleidende of juist een meer autoritaire rol innemen. Ten slotte hebben studenten het gevoel dat ze te weinig leren en teveel opdrachten simpelweg kunnen 'googlen'.
- De vroege selectiemomenten en sorteringmechanismen binnen het onderwijssysteem pakken negatief uit voor migrantenjongeren: na de basisschool komen ze vooral op het vbo terecht waarnaar ze vervolgens op het mbo onderwijs gaan volgen. Opwaartse mobiliteit vanuit het mbo naar het hoger onderwijs blijft beperkt en is een lange weg die alleen voor de meest gemotiveerde jongeren lijkt te zijn weggelegd. Bovendien worden jongeren zowel binnen het vbo als het mbo geconfronteerd met verschillende keuzemomenten waarop ze voor een bepaalde opleiding en beroepsgroep moeten kiezen. Dit blijkt een lastige opgave gezien het hoge aantal jongeren dat uitvalt vanwege het maken van een verkeerde studie keuze.
- Het bestaan van (arbeidsmarkt)discriminatie wordt in het politieke en publieke debat teveel gebagatelliseerd. Veel allochtone jongeren ervaren discriminatie op straat of wanneer zij op zoek gaan naar een stageplaats of werk. Migrantjongeren voelen zich hierdoor buitengesloten, zeker met betrekking tot hun kansen op de arbeidsmarkt. Het bestaan van discriminatie wordt ook breed erkend door professionals als docenten en werkcoaches.
- In het verlengde hiervan zou ook aandacht moeten worden besteed aan de mogelijk uitsluitende werking van soft skills als criterium voor arbeidsmarkt deelname. Over migrantjongeren bestaat het beeld dat ze tekort schieten wat betreft vaardigheden

als communicatie en presentatie waardoor ze niet geschikt voor arbeidsdeelname zouden zijn. Deze negatieve beeldvorming onder werkgevers zou tot uitsluiting op de arbeidsmarkt kunnen leiden.

- De werkwijze van re-integratieprojecten voor uitgevallen werkloze jongeren is niet toereikend. Deze groep wordt te weinig bereikt bijvoorbeeld vanwege vrijwillige deelname aan projecten of praktijken van creaming waarbij de alleen makkelijk bemiddelbare jongeren worden geholpen. Wanneer jongeren wel worden bereikt worden ze doorverwezen naar andere instanties of geparkeerd in langdurige trajecten waar weinig aan arbeidsbemiddeling of voorbereiding voor de arbeidsmarkt gebeurt.
- De aanpak voor voortijdig schoolverlaten en jeugdwerkloosheid is te gefragmenteerd. Er bestaat een overvloed aan kortlopende lokaal georiënteerde maatregelen en projecten die nauwelijks worden geëvalueerd. Elke ROC geeft bijvoorbeeld zijn eigen invulling aan het inrichten van een zorg- en begeleidingsstructuur. Er wordt door beleidsmedewerkers in dit verband zelfs gesproken van 'Projectitus'. Succesvolle projecten worden wanneer targets gehaald zijn vaak niet gecontinueerd. Daarnaast zijn ze ook vaak erg klein van opzet (15 tot 20 deelnemende jongeren) en hebben zo dus weinig bereik.

20

5.2 GOOD PRACTICES

Uit de interviews met jongeren en professionals komen een aantal goede praktijken voor de school-werk transitie naar voren:

- Ten eerste kunnen buddy of mentor projecten inspelen op het ontbreken van steun of rolmodellen, risicojongeren bereiken, hun netwerk vergroten en ze meer zelfvertrouwen geven. Ook worden steeds vaker leeftijdsgenoten of medeleerlingen ingezet als mentor of buddy. Dit heeft voordelen: zo sluit de leefwereld van de mentor en mentee beter aan en kan makkelijker contact worden gelegd. Maar toewijzing van een mentor kan ook leiden tot stigmatisering en daarmee tot afhaken van de doelgroep. Breed uitzetten (niet alleen onder risicoleerlingen) en een duidelijke doelstelling (zoals begeleiding bij de keuze voor een opleiding en een beroep) is van belang om beide partijen betrokken te houden...
- Positief zijn jongeren en professionals ook over praktijkervaring in de vorm van stages of leerwerkbanen. Tijdens hun stage voelen ze zich verantwoordelijk, hebben ze het gevoel echt iets te leren en krijgen ze een goed beeld van wat hun toekomstig beroep inhoudt. Bovendien bouwen ze zo aan hun netwerk: een succesvolle stageplaats leidt vaak tot vaste baan. Ook kunnen jongeren tijdens hun stage beter dan op school oefenen met soft skills.
- Raadzaam is om bij de opzet van dit soort initiatieven de samenwerking met het be-

drijfsleven te zoeken en zo te profiteren van hun netwerk. Zo was het project 'Geef een Kanaleneilander een stageplaats', een initiatief van de Rabobank en de lokale roc's, een uitermate succesvol project. mbo Leerlingen konden bij de bank stagelopen en helpen om andere jongeren met werkgevers in contact te brengen. Tegelijkertijd kon hierdoor de beeldvorming over migrantenjongeren onder werkgevers verbeterd worden.

- Oudere broers en zussen van migrantenjongeren kunnen een belangrijke ondersteunende rol bij onderwijszaken vervullen. Ze zijn immers beter bekend met het onderwijsstelsel dan hun ouders en nemen daarnaast vaak een verantwoordelijke positie in binnen migrantengezinnen. Scholen en projecten kunnen hier van profiteren in plaats zich blind te staren op meer ouderparticipatie. Dit gebeurt ook al vaak vanzelf: docenten geven aan dat in het geval van migrantenjongeren ook wel eens oudere broers of zussen in plaats van ouders als contactpersoon optreden.
- Het is belangrijk om in te zetten op beroepskeuzebegeleiding: uit de enquête blijkt dat jongeren vaak stoppen met hun opleiding vanwege een verkeerde studiekeuze. Ook blijkt uit de analyses dat jongeren die weten waarvoor ze leren, weten wat het beroep inhoudt, meer plezier in school hebben en gemotiveerder zijn. Veel migranten missen 21 ook bepaalde beroepsvoorbeelden in hun omgeving waardoor het lastiger is om een studie- of beroepskeuze te kunnen maken. Zoals gezegd kunnen buddy en mentorprojecten inspringen op de behoefte van leerlingen aan advies, steun en rolmodellen. Het is handig om hierbij ook gebruik te maken van peer to peer begeleiding. Ouderejaars studenten hebben immers al een bepaald traject doorlopen en kunnen zo goed de jongere studenten informeren.

5. GOOD AND BAD PRACTICES

6. CONCLUSIE EN DISCUSSIE: OPWAARTSE OF NEERWAARTSE MOBILITEIT?

Uitgangpunt van het onderzoek was de zorg over de ongunstige onderwijs- en arbeidsmarkt positie van migrantenjongeren. Met name schooluitval wordt als signaal voor mogelijke neerwaartse mobiliteit beschouwd omdat dit een duurzame arbeidsmarktpositie ernstig in de weg zou staan. Bij neerwaartse mobiliteit gaat het hier om de afwijking van de verwachte geleidelijke route van opwaartse mobiliteit van migrantenjongeren via het volgen van onderwijs en het veilig stellen van werk. Het gaat niet zozeer om intergenerationele mobiliteit, dus de ontwikkeling ten opzichte van de positie van hun ouders, aangezien die zelf meestal al een lage sociaaleconomische positie innemen.

Duidelijk wordt dat over het geheel genomen de situatie niet negatief is en dat er eerder sprake is van polarisatie: bestaande cijfers laten zien dat voor de meerderheid van de migrantenjongeren de situatie verbetert (zie bijv. de sterke toename deelname hoger onderwijs). Ook de meerderheid van de jongeren zonder startkwalificatie doen het wel degelijk goed op de arbeidsmarkt. Tegelijkertijd is ook een groep die niet goed meekomt, die niet op school zit en ook niet aan het werk is. De groep non-participanten is echter relatief klein er is geen sprake van algehele neerwaartse mobiliteit. De meerderheid van de uitvallers zouden dus ook niet als probleemgeval beschouwd moeten worden. De groep non-participanten wordt echter wel als exemplarisch voor de gehele groep voortijdig schoolverlaters gezien wat de beeldvorming rondom migranten drop-outs in het bijzonder negatief beïnvloedt.

23

De vraag resteert waarom sommige jongeren er niet in slagen om een soepele of duurzame school-werk transitie te maken. Door de besproken resultaten van het onderzoeksproject samen te beschouwen ontstaat er een kansenstructuur (zie bijlage 4) met daarin verschillende institutionele of sociale factoren die (in interactie) de routes van op- of neerwaartse sociale mobiliteit beïnvloeden. Zo pakt het gebrek aan steun bij schoolzaken of rolmodellen negatief uit in samenhang met de organisatie van het Nederlandse beroepsonderwijs. Dat vraagt dat er op meerdere momenten belangrijke keuzes ten aanzien van opleiding en beroep moeten worden gemaakt. Het Nederlandse onderwijsstelsel is gestratificeerd en gedifferentieerd en daarom is het extra belangrijk dat ouders actief de opleiding van hun kinderen steunen en managen (Pfeffer, 2008). Daarnaast wijzen de resultaten uit dat migrantenjongeren arbeidsmarktdiscriminatie ervaren, vaak bij het zoeken van een stageplaats. Het kan echter ook om minder duidelijke of openlijke vormen van uitsluiting gaan wanneer migrantenjongeren vanwege een vermeend (ethnisch of cultureel) gebrek aan soft skills worden uitgesloten van arbeidsdeelname.

Interessant, en paradoxaal is hierbij ook het verschijnsel dat de jongeren die er beter in slagen om hun weg te vinden in het onderwijs en arbeidsmarkt meer discriminatie en culturele afstand ervaren (Buijs, Demant, Hamdy, 2006; Entzinger & Douleijn, 2008). De negatieve ervaringen van de jongeren hangen samen met een aantal invloedrijke beleidslijnen of discoursen die niet alleen beleidsinstrumenten maar ook gevoelens van

wederzijdse acceptatie beïnvloeden. Zoals gezegd impliceert het huidige integratiedebat een frictie tussen de eisen voor integratie die aan de jongeren gesteld worden (volledige assimilatie) en de wensen van de jongeren zelf (integratie met behoud van culturele eigenheid). Dit zorgt voor etnische distantie en een klimaat waarin problemen in het onderwijs en op de arbeidsmarkt vaak op het conto van de migrantenjongeren zelf geschreven worden. Culturele barrières komen zo op de voorgrond in plaats van structurele of institutionele factoren als werkloosheid of arbeidsmarktdiscriminatie. Een voorbeeld hiervan is de discussie over het vermeende gebrek aan soft skills waarbij problemen met het intreden in de arbeidsmarkt worden toegeschreven aan een veronderstelde problematische culturele of etnische achtergrond.

Ondanks deze obstakels wijzen de resultaten uit dat migrantenjongeren veel veerkracht tonen en erg optimistisch zijn over hun kansen in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. Ze hanteren een meritocratische perspectief van gelijke kansen voor gelijke inzet: als ze hun best doen, diploma's halen dan hebben ze wel degelijk kansen op de arbeidsmarkt, ondanks discriminatie. Deze houding komt echter niet altijd overeen met hun huidige opleiding- of werksituatie en ze lijken zich ook niet echt bewust van de besproken obstakels. Ze vergelijken zich in de eerste plaats met de vaak achtergestelde positie van hun ouders (referentiepunt) of met (de verhalen over) de situatie in hun land van herkomst en verwachten dat zij het beter krijgen. Gezien de huidige ontwikkelingen is deze optimistische houding gerechtvaardigd: er vindt een duidelijk verbetering van hun onderwijspositie plaats en achterstand wordt langzaam maar structureel ingelopen. Hun optimisme en veerkracht, ondersteuning uit hun eigen netwerk of een succesvolle stage kunnen samen helpen bij het overkomen van de aangewezen problemen. De meerderheid van de ongekwalificeerde jongeren weet een arbeidsmarktpositie veilig te stellen. Dit rechtvaardigt om te spreken van vooruitgang in plaats van achteruitgang.

LITERATUUR REFERENTIES

- BRUNELLO, G., & CHECCHI, D. (2007).** School tracking and equality of opportunity. New international evidence. *Economic Policy*, 22(52), 781-861.
- BUIJS, F., DEMANT, F., & HAMDY, A. (2006).** *Strijders van eigen bodem: radicale en democratische moslims in Nederland*. Amsterdam: University Press.
- GANS (1992).** Second-generation decline: scenarios for the economic and ethnic futures of the post-1965 American immigrants. *Ethnic and Racial Studies*, 15(2), 173-192.
- GHORASHI, H. (2003).** Ayaan Hirsi Ali: daring or dogmatic? Debates on multiculturalism and emancipation in the Netherlands. *Focaal: European Journal of Anthropology*, 42, 163-173.
- HOLMQVIST, M. (2009).** Medicalization of unemployment: individualizing social issues as personal problems in the Swedish welfare state. *Work Employment and Society*, 23(3), 405-421.
- ENTZINGER, H., & DOURLEIJN, E. (2008).** De lat steeds hoger: *De leefwereld van jongeren in een multi-etnische stad*. Assen: Van Gorcum.
- JOHNSON, R.B., & ONWUEGBUZIE, A. (2004).** Mixed methods research: a research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33, 14-26.
- KAO, G., & TIENDA, M. (1995).** Optimism and achievement: the educational performances of immigrant youth. *Social Science Quarterly*, 76, 1-19.
- LEE, S.J. (2006).** Additional complexities: social class, ethnicity, generation, and gender in Asian American student experiences. *Race Ethnicity and Education*, 91(1), 17-28.
- LIPSKY, M. (1980).** *Street-Level Bureaucracy: The dilemmas of individuals in public services*. New York: Russel Sage Foundation.
- MOSS, P. & TILLY C. (2001).** *Stories employers tell: race, skill and hiring in America*. New York: Russel Sage Foundation.
- MIN. OCW. (2007).** *Aanval op de uitval. perspectief en actie*. Den Haag: Min. ocw.
- OECD. (2010).** *OECD reviews of migrant education Netherlands*. Paris: OECD.
- ONDERWIJSRAAD (2010).** *Vroeg of laat. Advies over de vroege selectie in het Nederlandse onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.
- OGBU, J.U., & SIMONS, D. (1998).** Voluntary and involuntary minorities: a cultural ecological theory of school performance with some implications for education. *Anthropology and*

Education Quarterly, 29(2), 155-188.

PFEFFER, F.T. (2008). Persistent inequality in educational attainment and its Institutional context. *European Sociological Review*, 24(5), 543-565.

PORTES, A., FERNANDEZ-KELLY, P., & HALLER, W. (2005). Segmented assimilation on the ground: the new second generation in early adulthood. *Ethnic and Racial Studies*, 28(6), 1000-1040.

PORTES, A., & ZHOU, M. (1993). The new second generation: segmented assimilation and its variants. *Annals of the American Academy of political and social sciences*, 530, 74-96.

RWI. (2006). *Hoger opgeleide allochtonen op de arbeidsmarkt*. Den Haag: RWI.

SCP. (2010). *Discriminatiemonitor niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt 2010*. Den Haag: scp.

SHAVIT, Y., & MULLER, W. (2000). Vocational secondary education. *European Societies*, 2(1), 29-50.

STANTON-SALAZAR, R.D. (2001). Manufacturing hope and despair. *The school and kin support networks of U.S.-Mexican youth*. New York and London: Teachers College Press.

BERKEL, R. VAN, & BORGH, V. (2008). Introduction: The governance of activation. *Social Policy and Society*, 7 (3), 331-340.

VASTA, E. (2007). From ethnic minorities to ethnic majority policy: Multiculturalism and the shift to assimilationism in the Netherlands. *Ethnic and racial studies*, 30(5), 713-740.

VERKUYTEN, M. (2001). "Abnormalization" of ethnic minorities in conversation. *British Journal of Social Psychology*, 40, 257-278.

WRR. (2007). *In debat over Nederland*, Amsterdam. Amsterdam: University Press.

ZHOU, M. (1997). Segmented assimilation: issues, controversies and recent research on the new second generation. *International Migration Review*, 31(4), pp. 975-1008.

ZHOU, M., & BANKSTON, C.L. (2001). Family pressure and the educational experience of the daughters of Vietnamese refugees. *International Migration* 39, 133-151.

BIJLAGE 1.

DEELNEMENDE ORGANISATIES EN RESPONDENTEN TRESGY EN SIG/RVO ONDERZOEK

ORGANISATIES/PROJECTEN:	PUBLIEK OF PRIVAAT?	RESPONDENTEN:
1. Werk 030 leerwerk loket	Publiek	Projectleider
2. Leerwerk Garage AC Delco	Privaat	Garagehouder, Onderwijsadviseur, Docenten/voormannen, Jongeren (studenten)
3. Titan resocialisatie project	Privaat	Directeur, teamleiders, werk coach, jongeren
4. Werkplein/CWI	Publiek	Coördinator
5. Four Star Re-integratiebureau	Privaat	Coördinator/teamleider
6. Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling Gemeente Utrecht	Publiek	Senior beleidsmedewerker onderwijs
7. Leerplicht/RMC Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling Gemeente Utrecht	Publiek	Coördinator Leerplicht/ RMC, Leerplichtambte- naar, Werkbegeleider leerlingzaken
27 8. Jongeren loket Utrecht	Publiek	Projectleider, coördina- tor, klantmanagers, beleidsmedewerkers
9. Jongeren loket Almere	Publiek	Projectleider, klantmanagers
10. Regionaal opleidingen centrum (ROC) Midden Nederland	Publiek	Beleidsmaker onderwijs en innovatie, stagebege- leider, loopbaanbegelei- der, teammanagers juridisch, teammanager ICT, intercultureel coach, docenten
11. Promotieprojecten 'Student Mindz' en 'Alcina' ROC Midden Nederland	Publiek	Coördinatoren, Jongeren(mentoren)
12. Regionaal opleidingen centrum ASA	Publiek	Senior beleidsadviseur onderwijs en ontwikkeling, teammanagers Zorg en Wel- zijn, Teammanager Juridisch, Docenten Zorg & Welzijn
13. Pit Stop rebound voorziening ROC ASA	Publiek	Coördinator, docenten, jongeren
14. Regionaal opleidingen centrum van Amsterdam	Publiek	Senior beleidsmedewerker onder- wijs, Hoofd LEC, zorgcoördinato- ren, opleidingsmanagers, docenten, school maatschappelijk werker, remedial teacher

ORGANISATIES/PROJECTEN:	PUBLIEK OF PRIVAAT?	RESPONDENTEN:
15. Big Brother Big sister buddy/ mentor project	Publiek	<i>Coördinator</i>
18. Nifte traningsprogramma ondernemersschap	Privaat	<i>Manager/adviseur</i>
19. Tijdelijke opvang voortijdige schoolverlaters (TOV)	Privaat	<i>Coördinator</i>
20. Multi-2000 organisatie voor interculturalisatie	Privaat	<i>Manager/adviseur</i>
21. Poldermoslima Hoofddoekbrigade	Privaat	<i>Coördinator</i>
22. Rodin groep Onderwijsadviesbureau	Privaat	<i>Adviseur</i>
23. FORUM, Instituut voor multiculturele ontwikkeling	Privaat	<i>Projectmedewerker, adviseur, programmamanager</i>
24. Community Art Lab/Theatergroep Stut Overvecht	Publiek	<i>Projectleider/onderzoeker, toneelspeler, jongeren</i>
25. Buurthuis Chill Island Kanaleneiland	Publiek	<i>Jongerenwerkers, jongeren, wijkagent</i>
26. Stageplaats project 'Jij'	Privaat	<i>Coördinator, jongeren</i>
27. Sportprojecten voor allochtone vrouwen 'Be Interactive' en 'Lady's Gym'	Privaat	<i>Coördinators, jongeren</i>

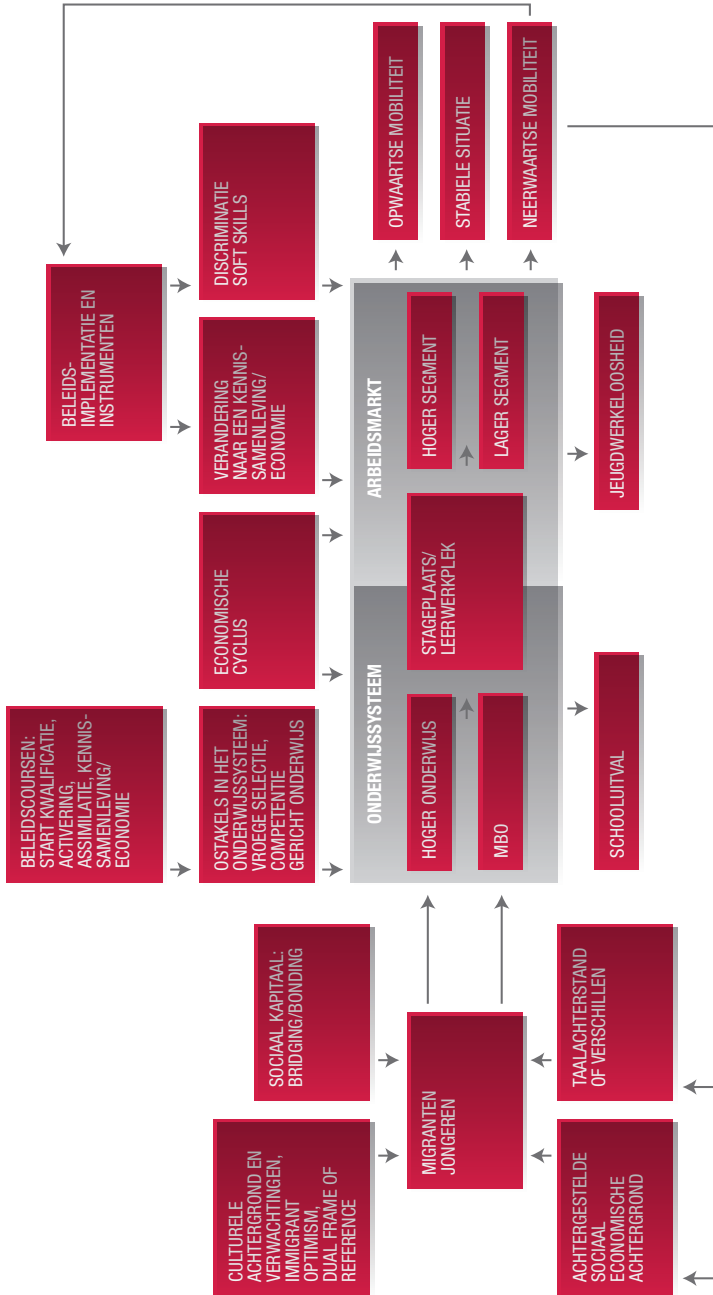
BIJLAGE 2.

DEELNEMENDE CASESTUDIES TRESGY EN SIG/RVO ONDERZOEK

1. **ELGA SIKKENS**, Wat zal de toekomst brengen? Interviews met jonge migranten over hun persoonlijke toekomstverwachtingen, gedeeltelijk gebaseerd op hun ervaringen in het heden en verleden.
2. **KLAAS VERNHOUT**, Wij zijn de beste! Observaties met drop-outs en delinquente migranten jongeren in een buurthuis in Kanaleneiland.
3. **SCHLOTTER VIOLETTA**, Wij zijn Moslims! Observaties en interviews met Marokkaanse meiden.
4. **NEDA YAMANI**, informele netwerken van allochtone jongeren. Interviews met allochtone jongeren over hun informele netwerken.
5. **VESTER BERGMANS**, Risico jongeren en hun toekomstverwachtingen: een vergelijking tussen autochtone en allochtone jongeren.
6. **ANNE CZYZEWSKI**, Cariere maken of intenetten op je luie reet? Studie naar de motivatie om te werken van Marokkaans-Nederlandse jongeren.
7. **TIES BEEK**, Dit is discriminatie! Interviews met studenten en werkgevers over mogelijke vormen van arbeidsmarktdiscriminatie.
8. **LEONIE SLOT & SANNE WINKELMAN**, Schoolbeleving en sociale netwerken: observaties en interviews met allochtone jongeren over hun ervaringen met onderwijshervormingen en school gerelateerde ervaringen.
9. **LISELOTTE THIJSEN**, Wij promoten onszelf en anderen! Observaties en interviews met studenten van twee promotieteams die worden getraind om andere allochtone jongeren te helpen.
10. **JOYCE LAGERWEIJ & PAULINE VAN VLIEGEN**, Re-integratie initiatieven in de Gemeente Utrecht. Interviews met lokale uitvoerders en hoofden van bestaande re-integratieprojecten
11. **ILSE JURRIËNS**, Dit is onze wijk! Observaties en interviews met jonge migranten over hun binding met de wijk Kanaleneiland.
12. **LAURA VAN HEUSDEN**, Wij willen blijven! Allochtone jongens over hun school, toekomst en uitval.
13. **ANNE DEN DOOP**, Ik boks dus ik besta! Observaties en interviews met sportende allochtone meiden.
14. **YVONNE CORET**, Interviews met allochtone jongeren over hun arbeidsmarktperspectieven.
15. **ANKE KUIPER**, Jongerenloket Almere: dienstverlening onder druk.
16. **EMMA HANEMAAYER**, Zorg- en begeleidingsstructuur roc van Amsterdam. Wat gaat goed? En wat kan beter?
17. **ELKE DIJSTELBERGE**, Een evaluatie van de Wet Investeren in Jongeren (w1j) bij het jongerenloket in Utrecht. Een kwalitatief onderzoek naar de effecten van de invoering van de w1j op het jongerenloket.
18. **SASKIA BRIL**, Eindrapportage de schoolcarrière van jonge ouders.
19. **MAAIKE SCHRAMA**, Meedoen of toekijken? Een analyse over de redenen van ouderbetrokkenheid in het vmbo.
20. **KIM VAN STRAATEN**, Sociaal kapitaal en participatie. Een kwalitatief onderzoek naar het buddy/mentor project Big Brother Big sister.
21. **FLEUR HARTMAN**, een kwalitatief onderzoek naar Project Pitstop, een rebound voorziening van het ROC ASA.

BIJLAGE 3.

SCHEMATISCH OVERZICHT VAN DE KANSENSTRUCTUUR VAN DE SCHOOL-WERK TRANSITIE VAN MIGRANTENJONGEREN

BIJLAGE 4.

PUBLICATIES

ARTIKELEN:

- Graaf, W. de, Zenderen, K. van (submitted). Young migrants' transition to work in the Netherlands: soft skills become hard barriers,
- Graaf, W. de, Zenderen, K. van (re-submitted). School-work Transition: the interplay between institutional and individual processes,
- Gerritsen, D., Zenderen, K. van (submitted). School satisfaction of young migrants: the role of ethnicity, gender and social network,
- Gerritsen, D., Zenderen, K. van (resubmitted). Activation of young migrant dropouts in the Netherlands,.
- Graaf, W. de, Zenderen, K. van (2009) Segmented assimilation in the Netherlands? Young migrants and early school leaving. *Ethnic and Racial Studies*, 32, 8, 1470-1488.
- Graaf, W. de, Maier, R., Zenderen, K. van (2007) Il buono, il brutto e il cattivo. La politica olandese per i giovani migranti, *Mondi Migranti*, vol. 1, 2007

ANDERE PROFESSIONELE PUBLICATIES:

- Zenderen, K. van (2010). 'Young migrants' transition from school to work. Obstacles and opportunities. Doctoral Dissertation. Ridderkerk: Ridderprint bv.
- 31 - Gerritsen, D., Zenderen, K. van (2010). 'School-work transition of migrant girls'. Paper presented at the 'Research seminar Pathways to Work', Utrecht, the Netherlands, 27-09-2010.
- Gerritsen, D., Zenderen, K. van (2010). 'School-work transition of migrant girls'. Paper presented at the ESPAnet conference 'Social policy and the global crisis: consequences and responses, Budapest, Hungary, 5-09-2010.
- Gerritsen, D., Zenderen, K. van (2010). 'School satisfaction of young migrants'. Paper presented at the ESPAnet Social Policy Research day. Amsterdam, the Netherlands, 22-04-2010.
- Zenderen, K. van (2009) Re-integratie van allochtone vroegtijdige schoolverlaters. Presentatie tussentijdse resultaten at the SIG Onderzoekersdag 2009, Bussum, 7-12-2009. Referent Jomara Riesenbosch, Hoofd Loopbaan Expertise Centrum ROC van Amsterdam.
- Gerritsen, D., Maier, R., Zenderen, K. van (2009) Education and labour market participation of young migrants: challenges and policies. Paper presented at the ESPAnet conference 'The future of the welfare state', Urbino 19-9-2009.
- Gerritsen, D., Zenderen, K. van (2009) Nieuwsbrief TRESEGY RVO onderzoek, Utrecht, 6 p.
- Gerritsen, D., Zenderen, K. van (2009) Resultaten TRESEGY RVO Europese jongerenenquête, Utrecht, 46 p.
- Gerritsen, D., Graaf, W. de, Maier, R., Zenderen, K. van (2009) Monographic presentation and analysis of each setting – cross analysis of WPs2 3 4 5, The Netherlands (Del 20, WP6), Utrecht, 32 p.
- Gerritsen, D., Zenderen, K. van (2009) Activation of young migrant dropouts in the Netherlands. Paper presented at the ESPAnet Social Policy Day, Netherlands/Tilburg, 21-04-2009.
- Gerritsen, D., Zenderen, K. van (2009) Activation of young migrant dropouts in the Netherlands. Paper presented at the conference 'Activation and Security', Czechoslovakia/Brno 21-3-2009.
- Gerritsen, D., Graaf, W. de, Maier, R., Zenderen, K. van (2009) Synthesis, based on ethnographic data from the nine research locations (Del 17, WP5), Utrecht, 35 p.
- Gerritsen, D., Graaf, W. de, Maier, R., Zenderen, K. van (2008) Monographic report from the

Netherlands, based on ethnographic data and cross comparison (Del 17, WP5), Utrecht, 55 p.

- Graaf, W. de, Zenderen, K. van (2008) Segmented assimilation in the Netherlands? Young migrants and early school leaving. Paper presented at the SIG Onderzoekersdag 2008, 1-12-2008.
- Zenderen, K. van (2008) Dutch report WP4 (Del 11, WP4), Utrecht, 31 p.
(beschrijving van de survey procedure en de resultaten, onderdeel van onze nationale bijdrage voor het Tresegy survey rapport)
- Zenderen, K. van (2008) Tresegy tables NL, WP4, Utrecht, 2 p.
resultaten van de enquête in tabel formaat bedoeld voor Tresegy tabellen)
- Graaf, W. de, Maier, R., Zenderen K. van (2008) Methodological outline of ethnographic data collection (Del. 14, WP 5), Utrecht, 12 p. (text offers the principles of ethnographic research and the specific guidelines for the Tresegy study to be performed in WP5; it is in fact del. 14)
- Zenderen, K. van (2008) Dutch report WP4, Utrecht, 13 p.
(description of the survey procedure and preliminary results of the Dutch findings, part of our national contribution on the Tresegy survey report)
- Graaf, W. de, Zenderen, K. van (2008) Young migrants' transition to work in the Netherlands. Paper presented at the 'Social Policy Research Day', The Netherlands/Utrecht, 11-4-2008.
- Graaf, W. de, Zenderen, K. van (2007) Young migrants' transition to work in the Netherlands. Paper presented at the Conference 'Migrants from City to Citizenship: An Inventory of the current state of European research', Luxemburg/Talange, 11-5-2007.
- Graaf, W. de, Maier, R. Zenderen, K. van (2007) Local level and the national level, Dutch contribution WP3 Tresegy project, Utrecht, 44 p.
- Graaf, W. de, Maier, R., Zenderen, K. van (2006) Dutch contribution WP2 Tresegy project, Utrecht, 39 p.

Dit is een publicatie in het kader van het universitair onderzoekprogramma Re-integratie Verbeteronderzoek. Doel van het programma is het universitair onderzoek naar re-integratiedienstverlening te versterken in directe wisselwerking met het veld. Meer informatie over resultaten van onderzoeksprojecten en masterclasses in het kader van het Re-integratie Verbeteronderzoek programma is te vinden op www.verbeteronderzoek.nl.